

Bazsa György

Így kezdtük építeni közös értékeinket

20 éves az Országos Doktori (és Habilitációs) Tanács¹

A történelmi háttér

Van tartalma és üzenete annak, hogy az Országos Doktori Tanács (ODT) megalakulásáról és húsz éves tevékenységéről a Magyar Tudományos Akadémia székházában, a tudomány hazai palotájában emlékezünk meg. A jelenlévők közül is sokan tudják, alkalmasint résztvevőként, hogy a testület – akkor Országos Doktori és Habilitációs Tanács (ODHT) néven – a Professzorok Házában (PH) alakult meg. Professzorok ma is vannak, de közös házuk már nincs, az Akadémia háza viszont megvan és rendezvényünkön a *genius loci*-t is biztosítja. A hely szellemét abban az értelemben, hogy a Tanács kompetenciájába tartozó szervezett doktori képzés és a PhD fokozatszerzés a munkás hétköznapiakban ugyan nem itt folyik, de később ide torkollik: a tudományos fokozatot szerzők itt lehetnek az Akadémia köztestületének tagjai, hogy aztán még tovább lépve kö-

¹ Elhangzott az Országos Doktori Tanács 2014. április 22-én tartott ülésén (www.doktori.hu/index.php?menuid=351&cid=257).

Köszönöm Sótonyi Péter és Szendrő Péter egykori ODHT elnökök értékes megjegyzéseit az előadás tervezetéhez. Róna-Tas András, az ODHT kezdeményezője, Póta György, az ODHT első titkára és Gaál Botond, az ODHT húsz éven át tagja pontosító észrevételekkel segítettek az írásban.

zülük többen az MTA doktorai, egyesek pedig idővel tagjai legyenek, összességében a tudomány művelőinek közösségét alkotva.

A testület megalakulását és kezdeti tevékenységét két metszetben vélem indokoltnak felidézni. Az egyik: az a szélesebb horizontális felsőoktatási/akadémiai kontextus, ami a megalakulást megelőzte, előidézte és kísérte. A másik metszet vertikális: az időbeli történések és eredmények, amiknek csak az első évtizedéről szólok. Közben igyekszem a megtisztelő és ezúton is megköszönt felkérés azon részének is eleget tenni, hogy hozzájáruljak „a jövőre vonatkozó elképzelések megfogalmazásához”.

Közvetlenül a rendszerváltás utáni első években vagyunk. A magyar felsőoktatás – részben láthatóan, részben a felszín alatt – felkészült a maga rendszerváltására, aminek szimbolikus – de hatékony – eleme volt 1988-ban a Magyar Rektori Konferencia megalakulása vagy például a Csáki–Zalai-féle oktatási reform a közgazdászképzésben. 1990-ben az új Parlament több lényeges ponton módosította a már ugyancsak jelentős változásokat előidéző 1985. évi oktatási törvényt, és így megkezdődhetett az „új út keresése” – ahogy ezt a Rektori Konferencia jubileumán fogalmaztam. Ez az útkeresés és sok szempontból útépités az érintettek – a kormányzat, a felsőoktatás, és ez a mi témánk szempontjából különösen fontos, az Akadémia – együttműködésében folyt, konstruktív alapállásban, természetesen érdemi, olykor éles, de mindig érvelő viták keretében. A magyar felsőoktatás nem volt egyedül az új út keresésében: olyan segítő partnereink voltak, mint pl. az OECD szakemberei, a World Bank felsőoktatási specialistái, vagy a *Citizens Democracy Corps* tapasztalt szakember gárdája, élén Derek Bok-kal, a Harvard University két évtizeden át elnökével. Számíthattunk az európai – azon belül elsősorban a német és az osztrák – rektorkonferenciákra. A bázis reformszemléletű vezető oktatóink jelentették, akik közül sokan szereztek már korábban is rövidebb-hosszabb tanulmányutakon jól hasznosítható tapasztalatokat az euro-atlanti országok felsőoktatásában és kutatásában, s ők a kialakult aktív szakmai kapcsolatokat tovább éltették. Ennek látványos eredménye volt intézményeink kezdettől fogva kiemelkedően magas részvételi aránya a TEMPUS programokban.

Ez a széles kör igen alapos helyzetfelméréseket, elemzéseket, hazai és nemzetközi összehasonlításokat, terveket és javaslatokat készített. „A magyar felsőoktatási fejlesztése 2000-ig” c. tanulmány előkészítésében, vitáiban, véglegesítésében – Kocsis Károly MRK elnök irányításával – több mint száz felsőoktatási és más, pl. pénzügyi szakember vett részt. A tanulmány minden lényeges kérdéssel – intézményszerkezet, autonómia, képzési struktúra, hallgatói felvételek és létszámok, finanszírozás stb. – foglalkozott. Nem célunk most ezeket elemezni, csak jelezni kívánjuk mai témánk széles kontextusát.

Elég korán politikai döntés született arról, hogy önálló közoktatási, felsőoktatási és akadémiai törvény készüljön. Szféránk akkori súlyát jellemzi, hogy az új

felsőoktatási törvény koncepcióját Király Tibor akadémikus, az ELTE professzora vezetésével állította össze egy magasan kvalifikált szakembergárda. Az akadémiai törvény előkészítésében Kosáry Domokos, az Akadémia mára emblematikussá vált elnöke vitt vezető szerepet.

Az új tudományos minősítési rendszer kialakítása

Itt értünk el a mi témánkhoz. Hazánkban az 1950-es években szovjet típusú kutatói utánpótlást nevelő és tudományos minősítést végző rendszert hoztak létre. Ez volt az országos hatáskörű kormány szerv, a Tudományos Minősítő Bizottság (TMB), annak szakbizottságai és erős befolyással bíró titkársága. Formailag ugyan nem, de tartalmilag többnyire a Magyar Tudományos Akadémia határozta meg a TMB munkáját. Két tudományos fokozatot, a ... tudomány kandidátusa és a ... tudomány doktora fokozatot ítélte oda. Az eljárás mindkét esetben megfelelt a nemzetközi szokásoknak: publikációkon alapuló értekezés és tézisek benyújtása, az ezekre és a hivatalos opponensek véleményére épülő nyilvános védelem és vita, majd bizottsági titkos szavazás és értékelés. A kutatói utánpótlás biztosítását limitált számú három éves, elvileg a kandidátusi fokozat elérését megcélzó aspirantúra jelentette, ugyancsak a TMB gondozásában és finanszírozásában. Ebben kevesebb volt a képzés, nagyobb súlyt jelentett a szakmai, az ideológiai és a nyelvvizsga. A két tudományos fokozat tekintélyét (és az abban való személyes érdekeltséget) az érték járó illetménypótlék is emelte.

Az egyetemeken, épp a TMB rendszerének kiépítésével megszüntetett, majd 1957-től ismét visszanyert doktoráltatási gyakorlata, a dr. univ.(dr. med. univ. stb.) cím, majd 1984-től fokozat odaítélése rendszeresen folyt, de ennek nem volt képzési része és nem volt szervezeti kerete. Döntően a német doktorandusz/*Doktorvater* típusú együttműködésen és személyes (olykor szubjektív) megítélésen alapult. Az egyetemeken minden nyilvános kritériumrendszer nélkül ítélték oda – a szokásos eljárás alapján – doktori címet, amennyiben az adott szakterületen kompetensnek érezték magukat erre. Az egyetemi-főiskolai karrierhez ez szükséges volt. Sokan ezt követően szereztek meg a kandidátusi fokozatot. A személyi igazolványba beíratható, így névjegykártyán, levélpapíron, lakásajtón megjeleníthető „dr.”, a megszólításban a „doktor úr” a széles közvéleményben értékesebb volt, mint az itthon, s főleg nyugaton nehezen appercipiálható kandidátus, pláne, hogy „kandida-túra” című sajtóviták olykor megtépázták renoméját és az Akadémia sem tekintette annyira édes gyermekének, mint a ... tudomány doktora fokozatot. Az egész rendszerben az is hátrányt jelentett az egyetemeken számára, hogy – szemben a TMB-vel –, erre külön költségvetési forrásokat nem kaptak. Már pedig a jó tudományhoz – minden szinten – pénz is kellett (volna), kell(ene) és kell a jövőben is.

A változásokat illetően legalább három dolog markánsan megfogalmazódott:

- a kormányzservként működő TMB-t meg kell szüntetni és a tudományos minősítés onnan irányított rendszerét át kell alakítani, érvényesíteni kell a tudomány alkotmányos autonómiáját;
- az egyetemeknek, mint mindenütt a fejlett világban, meghatározó szerepet kell kapniuk a tudományos utánpótlás szervezett képzésében és a tudományos fokozat odaítélésében;
- az Akadémia – a magyar hagyományok következtében – jusson világos funkcióhoz a tudományos tevékenység értékelésében.

Negyedikként ide lehet sorolni a habilitáció felélesztését, amire később térek vissza.

Az új, alapjaiban ma is működő rendszer nem könnyen alakult ki. Az Akadémia törekvése az ún. Athenaeum Bizottság létrehozásában kapott teret, ami a Rektori Konferenciával közösen létrehozott testület volt és szándék szerint felügyelte volna a tervezett PhD fokozat kérdéskörét. Ez a testület jó terepe volt a konstruktív, olykor éles vitáknak és az elképzelések letisztulásának, de általános vagy konkrét ügyek eldöntésére nem kapott jogszabályi felhatalmazást.

Az akkor még többnyire kis egyetemek számos tudományterületen nem rendelkeztek azzal a kritikus oktatói tömeggel, ami a doktori képzés és fokozat jó színvonalát, ezzel a *ius promovendi* indokoltságát biztosítani tudták volna, s ezt sokan – joggal – aggályosnak tartották. Az egyetemek megértették és elfogadták, hogy akkor kapnak jogosítványt meghatározott tudományterületeken, illetve tudomány-ágakban doktori képzés szervezésére és a tudományos PhD/DLA fokozat odaítélésére, ha ehhez minőségi garanciák kapcsolódnak. (A továbbiakban a tudományág rendszerint művészeti ágat is jelent.) Ennek formája lett a döntő mértékben Róna-Tas András professzor irányításával – és természetesen sokak támogatásával és közreműködésével – megtervezett és megszervezett akkreditációs rendszer. Az Ideiglenes Országos Akkreditációs Bizottság (IOAB) megalakulásakor 1992 decemberében így fogalmazott: *„Létkérdés tehát az intézmények minőségének biztosítása. Az intézmények saját maguk minősítését nem végezhetik el, ugyanakkor külső, az autonómiától idegen szervek minősítő munkája sok belátható problémát vet fel a kompetenciától kezdve az együttműködésig. Ennek a nehézségnek a megoldására került be a felsőoktatási törvényjavaslata az Akkreditációs Bizottság. Az Akkreditációs Bizottság alapfeladata a felsőoktatási intézmények minőségi és tartalmi kérdéseiben való állásfoglalás.”* Az Akkreditációs Bizottság az egyetemek autonómiája egy részének – a doktori képzés és fokozat minősége megítélésének összeadásából, másképpen „feladá-

sából” jött létre, funkciója az ehhez társuló intézményi és programakkreditáció, majd egy egyetemi tanári pályázatok véleményezésének feladatával bővült.²

Mindezek miatt elhúzódott, sőt időben el is vált a felsőoktatási és az akadémiai törvény parlamenti elfogadása: az előbbit 1993-ban, az utóbbit 1994-ben fogadta el a Parlament. A viták miatt a kissé mereven elkülönítő két törvényben végül a ma is működő rendszer fogalmazódott meg:

- Hazánkban a PhD/DLA jelenti az egyetlentudományos fokozatot, amit arra feljogosított, az OAB által akkreditált felsőoktatási intézmény doktori tanácsa ítélni oda. Birtokosai nevük mellett feltüntethetik a PhD/DLA/Dr. rövidítést.

- Az Akadémia saját – országos – hatáskörében ítéli oda az „Magyar Tudományos Akadémia doktora” címet, melyhez költségvetési támogatásból havonta tiszteletdíjat folyósít. Az akadémiai tagság kérdésében nem történt változás.

Részletezés nélkül négy– ehhez kapcsolódó – dolgot említsünk még meg:

- Egyetértés volt abban, hogy korábban megszerzett címét, fokozatát senki sem veszítheti el, sőt a kandidátusok – kérésükre – automatikusan megkapták a PhD fokozatot; a dr. univ. fokozatot pedig – teljesítményértékelés alapján – át lehetett minősíteni PhD-vé. Az Akadémia minden tekintetben egyenrangúnak ismeri el a korábbi ... tudományok doktora fokozatot az új „MTA doktora” címmel.

- A PhD egyrészt az oktatói-kutatói karrier részleteiben megfogalmazott feltételeként is szolgál, másrészt kritériuma lett az akadémiai köztestületi tagságnak, illetve az „MTA doktora” cím megszerzésének. Ez formálisan is rangot jelentett számára, bár voltak, akik a számos jó színvonalú kandidátusi fokozatnál eleve kevesebbre tartották, nem értve meg funkcióját a tudományos utánpótlás képzésében.

- Az egyetemek a doktori képzéshez az induláshoz szükséges egyszeri jelentős pályázati forrást, majd folyamatosan hároméves állami ösztöndíjas helyeket és külön normatív kutatástámogatást kaptak, illetve kapnak ma is. Fontos elem a határainkon túli magyar fiataloknak biztosított évi 50 ösztöndíjas hely.

- Hároméves szervezett doktori képzésünk egy évtizeddel később módosítás nélkül integrálható volt a háromciklusúvá alakult bolognai képzési rendszerbe. Ha tetszik: e téren előrelátók és úttörők voltunk.

² Ma már csak történeti érdekesség, hogy még 1996-ban (!) is Debrecenben az Akadémia elköszönő elnöke így fogalmazott: „Nem szerepel a felsőoktatási törvényben az Athenaeum Bizottság sem, amelyről jelenleg csak az Akadémia alapszabályai beszélnek. Pedig ez szélesebb körben biztosította az együttműködést, mint a ténylegesen létrehozott Akkreditációs Bizottság.”

A horizontális kontextust szimbolikusan összegezve: emelt fővel kezdtünk el járni itthon és Európában, partnerként fogadtak bennünket mindenütt, s így fogadtuk a világ felsőoktatásából hozzánk érkezőket. Ráléptünk a modern, az európai útra. Ezt demonstrálta, hogy 1994-ben Budapesten tartotta négyévenkénti közgyűlését a CRE, az Európai Rektorkonferencia, és Kocsis Károly MRK-elnök személyében ekkor volt egyedül CRE Board-tagunk. Törvényünk, autonómiánk, tudományos fokozatunk lett, professzor ült a miniszteri bársonyszékben és voltak ilyenek a parlamenti képviselők között is.

Az ODHT létrehozása

Az ODHT vertikális tengelyén az origót formálisan 1994. március 30-a jelentheti, de az új doktori rendszer kialakítása több egyetemen ideiglenes doktori programok szervezésével már 1992-ben elkezdődött. Egyeztetések alapján az Országos Akkreditációs Bizottságpályázatot hirdetett a doktori programok, ezen belül alprogramok akkreditálására. A részletek felidézése nélkül: a 216 pályázat közül az első akkreditációs kör eredményeként 1994-ben 19 egyetem 149 programja kapott akkreditációt, s ezzel lehetőséget, hogy felvételt hirdessen hároméves állami ösztöndíjas doktori képzésre, ill. doktori PhD fokozat odaítélésre, valamint habilitációs eljárás lefolytatására meghatározott tudományágakban.

Az OAB úgy vélte, hasznos és a minőséget is segítő lehet létrehozni az egyetemek doktori tanácsai és habilitációs bizottságai elnökeinek közös fórumát. A létrehozás és a működés előkészítése egy Ideiglenes ODHT-nak nevezett laza keretben 1992 végén elkezdődött. A megfontolásoknak, részben vitáknak azt kellett tisztázniuk, hogyan viszonyuljon az ODHT az OAB-hoz, illetve az intézményi doktori és/vagy habilitációs tanácsokhoz. Nyilvánvaló volt, hogy az intézményi autonómiát nem szabad tovább csökkenteni, és az azokból összeadott közös akkreditációs jogot sem indokolt darabolni. Ennek következtében a tanács konzultatív, javaslattevő és mérsékelt koordináló funkciókat lásson el. Időben felismertük, nem lenne jó, ha az ODHT valamilyen OAB-bizottságként működne, mert akkor egészségtelenül összefonódna az akkreditációs kritériumok meghatározását és értékelését végző oldal a kritériumok teljesítését végző oldallal. Ezért az a felfogás valósult meg, hogy az ODHT a Rektori Konferencia ernyője alatt működő testület legyen, jelezve, hogy az egyetemi oldalhoz tartozik, de nem irányítottként, hanem függetlenként, hiszen az egyetemeken belül a doktori és habilitációs tanácsoknak a törvény a maguk területén az akkori egyetemi tanácsoktól (a mai szenátusoktól) független autonóm döntési jogköröket biztosított. Az utóbbiak joga a doktori programok (ma doktori iskolák) létrehozása, netán megszüntetése.

A vázolt előkészítés után az OAB elnöke 1994. március 30-ára hívta össze az ODHT alakuló ülését a Professzorok Házába. A PH az Ajtósi-Dürer soron nem

csak jó feltételeket biztosított számos felsőoktatási szervezet, pl. az MRK vagy az OAB működéséhez, hanem szimbolizálta azt a Szalay utcától való függetlenséget is, amit Róna-Tas András, a miniszter által felkért IOAB elnöke megbízás elfogadása feltételeként megfogalmazott. Azt az épületet is belengte a *genius loci*: a *genius* itt a függetlenség volt, azzal együtt, hogy a minisztérium tartotta fenn. Ma is kellene egy ilyen közös, összetartozást és függetlenséget biztosító hely, a *Magyar Felsőoktatás Háza!* Annyiféle szervezet és sportág kapott már sok százmilliós vagy éppen milliárdos ingatlant, megérdemelten és joggal kaphatna felsőoktatásunk is.

Az alakuló ülésen 19 egyetem képviselői vettek részt, egyeseket külön doktori és külön habilitációs elnökök, másokat összevont testületek elnökei képviseltek. Az OAB elnöke tájékoztatást adott a doktori programok akkreditációjának eredményeiről, majd javaslatára a testület engem (KLTE) választott meg elnökének. A következő ülésen, május 6-án megválasztottuk a két alelnököt Sótonyi Péter (akkor SOTE) és Szendrő Péter (akkor GATE) professzorok személyében, akik ebben a sorrendben később a tanács elnökei lettek, majd 2000-ben még egyszer én (DE) következtem.

A továbbiakban azokat a fontos tevékenységeket és gondolatokat emeljük ki, amelyek az ODHT értelmét és tevékenységét meghatározták és többségükben máig is érvényesek, természetesen az időközben szükségessé vált módosításokkal és néhány jövőbe mutató következtetéssel – tíz pontban.

A közös értékek építésének első évtizede

1. A minisztérium és az MRK felkérésére egy *ad hoc* bizottságban elkészítettük a doktori képzés és fokozatszerzés kormányrendeletének tervezetét, valamint a habilitációs eljárásra vonatkozó jogszabályt. Ezeket kiadásuk előtt az ODHT, majd az MRK és az OAB is megtárgyalta és véleményezte. Mind a doktori képzésben, mind a fokozatszerzésben, másrészt a habilitáció ügyeiben a törvény, s így a kormányrendelet is gondosan ügyelt a tudomány alkotmányos autonómiájára: „tudományos kutatások értékelésére kizárólag a tudomány művelői jogosultak”. Erre épül a doktori és habilitációs eljárás rendeleti szabályozása, az intézmények gyakorlata, a döntést hozó bizottságok összetétele, az, hogy a tartalmi döntéseket nem lehet megfellebbezni. Látnia kell mindenkinek, hogy ez érvényesül a doktori iskolák létesítésében és akkreditálásában, ami a törzstagok tudományos kutatásainak értékelésén alapszik, s amiről az OAB (1997-től MAB), mint a tudományt művelők képviselőiből álló testület döntött akkor és dönt ma is. Ezt a mai alaptörvényben is rögzített elvet veszélyezteti a nemzeti felsőoktatásról szóló törvény, amikor egy ilyen MAB döntés felül bírálatára jogot ad a miniszternek. Bízunk benne, hogy ez nem vezet az akkreditációban érvényesülő tudományos értékrend felülírásához. Nem melleleg: ezt az autonómiát élvezzi és

gyakorolja az Akadémia is a doktori cím odaítélésében és tagjainak megválasztásában.

Az ODHT komoly segítséget nyújtott az egyes doktori szabályzatok megszerkesztésében, ill. a már elkészültek véleményezésében. Ennek a munkának döntő szerepe volt abban, hogy megszületett az első egyszerűsített szabályzat-tervezet, ill. kialakultak a PhD fokozat szakmai követelményrendszerének alapelvei. Ennek a munkának jelentős szerepe volt az 1992-ben indult ideiglenes doktori programok szervezésében, majd 1994-től a véglegesek akkreditálásának előkészítésében.

2. Máiig ható és meghatározó tevékenysége volt a Tanácsnak az állami ösztöndíjas képzési keretszám elosztásának algoritmusára tett javaslat: ezt a miniszter kérte 1995-ben – Csákvári Éva főelőadó hatékony közreműködésével. Négy fő mérlegelési és értékelési szempontot fogalmazzuk meg:

- a) Az egyetem végzős hallgatóinak száma a releváns szakokon;
- b) A doktori képzés szervezeti és személyi kapacitása (programok, fokozattal bíró oktatók);
- c) A doktori képzésre jelentkezők száma;
- d) A doktori fokozatot szerzettek száma.

Ez volt az első objektív, tény- és teljesítményalapokra épülő elosztási rendszer a magyar felsőoktatásban, aminek alkalmazását és ebben az ODHT szerepét az 51/2001-es kormányrendelet rögzítette. A szempontok folyamatosan finomodtak, méltányossági és kompenzációs elemeket is tartalmaztak, pl. az új belépő programok/iskolák számára. A miniszter változtatás nélkül elfogadta és elfogadja a tanács javaslatát, ami – könnyen lehet – példa nélküli felsőoktatásunkban. Ez adta az alapot ahhoz, hogy a 2005-ös felsőoktatási törvény kodifikálta az Országos Doktori Tanácsot – ezzel a funkcióval (de a habilitációs jelző kihagyásával).

3. A Tanács szükségesnek tartotta, és 1995-től megjelentette valamennyi egyetem doktori képzéseinek országos felvételi tájékoztatóját. Ezek közel egy évtizedig önálló kötetben jelentek meg, majd integrálódtak a nagy felvételi tájékoztatóba, végül néhány év óta a www.felvi.hu oldalon érhetők el. Sajnálatos, hogy a széleskörű információ ellenére minimális azoknak a száma, akik más intézménybe jelentkeztek és jelentkeznek doktori képzésre, mint ahol diplomáztak. A pozitív kivételt a határainkon túli ösztöndíjas magyar fiatalok részvétele jelenti doktori képzésünkben. Van ország, ahol ez a váltás szinte kötelező, hiszen élénk tudományos vérkeringést biztosít a rendszerben.

4. Az ODHT segítette a MAB doktori és habilitációs nyilvános adatbázisának kiépítését. A rendszer a 1994 és 2007 közötti doktori és habilitációs eljárások fontosabb adatait tartalmazza, ma is tanulsággal kereshető és értékelhető módon: <http://www.mab.hu/odhny/>. Tekinthejtük ezt az ODT és a MAB közös gondozá-

sában létrehozott mostani, kivételesen jól és teljes körűen működő nyilvános www.doktori.hu adatbázis előfutárának. Erről később hallunk részleteket.

5. A doktori programok és alprogramjaik lassan nagyon elaprózódtak, számuk közel megháromszorozódott, s emiatt a doktoranduszok képzési és kutatási lehetőségei indokolatlanul beszűkültek. Ezért koncentrálni kellett az erőket: az 51/2001-es kormányrendelet alapján nagyobb egységeket, minimum 7 törzstagos doktori iskolákat kellett szervezni. 2002-ben 22 egyetem 148 doktori iskoláját akkreditálta a MAB. Erről „A magyar doktori iskolák helyzete és jövője” címmel részletes és tanulságos elemzést készített Róna-Tas András, a MAB doktori bizottságának akkori elnöke, építve a MAB, annak Nemzetközi Tanácsadó Testülete, az MRK, az ODHT, az MTA Elnöksége, a DOSZ véleményére és javaslataira. Bátran mondom: kötelező olvasmány lehetne ez az összeállítás ma is minden DI vezető és DT elnök számára:

!http://www.mab.hu/web/index.php?option=com_content&view=article&id=205&Itemid=609&lang=hu

A doktori iskolák létének, szervezetének és működésének több fontos eleme van:

- egy kritikus méretű és színvonalú, aktív és koherens tudományos közösséget alkotnak, biztos képzési és kutatási bázist, beszámolási és értékelési fórumot jelentenek;
- a három éves ösztöndíjas időszakban, a doktori iskola programja, széles kurzus kínálata révén korszerű tartalommal kiépített szervezett képzést biztosítanak;
- a témavezető – a doktori iskola tevékenysége keretében, szoros együttműködésben a doktoranduszával – elsősorban a kutatás gyakorlatában és módszereiben (irodalmazás, tervezés, vizsgálatok, értékelés, közlés, szereplés, majd az értekezés megírása stb.) – biztos háttérrel, együttműködő segítséget jelent a doktorandusz számára, amit a doktori iskola felügyel és értékeli;
- a képzés és kutatás anyagi feltételei biztosítottak, ami egyrészt ösztöndíjat, másrészt célzott (elsősorban normatív állami) kutatási támogatást jelent, s lehetőséget pályázatokra, nemzetközi kapcsolatokra, külföldi tanulmányutakra.

6. Szakmai tanácsadóként részt vettünk a visegrádi négyek „Visegrad Scholarship Programme” elnevezésű, ma is élő ösztöndíj program elveinek és rendszerének kidolgozásában. Részvételünk eredménye lett, hogy az elbírálást nem az apparátus, hanem a tudomány képviselőiből álló szakmai bizottságok végzik ma is. <http://visegradfund.org/>

7. Támogattuk és segítettük a Doktoranduszok Országos Szövetségének (DOSZ) megszervezését és tevékenységének elindítását. A DOSZ kezdetektől fogva aktív szerepet vállalt és vitt: megjelentette a *Doctorandus* c. füzeteket, figyelemmel kísérte és felmérte a doktoranduszok helyzetét, a végzetek sorsát, hasznos javaslatokat tett a rendszer finomítása érdekében. Éveken át megjelen-

tette az igen informatív Országos Doktori Jegyzék c. kiadványsorozatát. A DOSZ is 2014-ben ünnepelheti működésének húsz éves jubileumát: www.dosz.hu

8. A habilitációról. A habilitáció – német történeti háttérrel és gyakorlattal – a magyar egyetemeken is az előadás hirdetési jog, a *venia legendi* meg- és odaítélése volt, egészen a múlt század negyvenes éveinek végéig. Az 1993-as törvény az egyetemi tanári kinevezés egyik feltételeként írta elő a habilitációt. Ha nem is kézenfekvő, de elképzelhető lett volna, hogy ezt a szakmai kritériumot az MTA doktora cím jelentse. De ezt az egyetemi és akadémiai szféra akkori, az önállóságokat túlhangsúlyozó viszonya nem preferálta, másrészt egyes szakmákban, azok sajátjaiból is adódóan, a „nagydoktorok” száma jóval alatta volt az egyetemi tanárok indokolt arányának (pl. klinikus orvosok, tervező mérnökök között), s ez ott ellenkezést váltott ki. Voltak egyetemek, ahol a habilitációt – egyszerűen szólva – a „kis-” és „nagydoktori” közé (kvázi kandidátus-pótló) pozícióba helyezték. Bár az ODHT kezdetől fogva javaslatokat tett a habilitáció koordinált értelmezésére és gyakorlatára, a tisztázatlan rendszerbeli funkció végül nagyon heterogén követelmények kialakulásához vezetett. Sokan keresték és megtalálták a mérsékeltbb követelmények lehetőségét és ott jelentkeztek habilitációra. Az eredmény: a 2005-ös felsőoktatási törvény már nem írt elő habilitációs kötelezettséget semmihez, de meghagyta a lehetőségét, ezzel értelemszerűen még bizonytalanabbá tette funkcióját. A 2011-es törvény ismét az egyetemi tanárság feltételeként kodifikálta a habilitációt. Nagy szolgálatot tenne az Országos Doktori Tanács a magyar felsőoktatásnak, ha vállalná, hogy ilyen kaotikus előzmények után végre rendszerbe illő, világos, egész felsőoktatásunkban egyetemes, de legyünk realisták, legalább jól koordinált felfogást és funkciót alakítsanak ki a habilitáció számára. Ha nincs ilyen funkció, akkor szükség sincs rá.

9. Az ösztöndíjas keretszám elosztásához már kezdetben is kértünk és láttunk, a DOSZ-tól is kaptunk adatokat a doktori képzés eredményességéről. Meg kell mondani őszintén, nem voltunk igazán elégedettek azokkal, azzal együtt sem, hogy új volt a rendszer. Időben nagyot lépve most azt látjuk, hogy az ODT által szolgáltatott ilyen adatok megjelentek abban a beszámolóban, amit az MTA készített a magyar tudomány helyzetéről a Parlament számára. Úgy vélem, az alig 22%-os eredményesség átgondolásra és jobbító cselekvésre kell késztesen mindenkit, aki a magyar doktori képzésért és fokozatszerzésért felelősséget érez. Mindenekelőtt az egyetemeket, a doktori iskolákat és tanácsokat, így az ODT-t is. Örvendetes, hogy újabban az MTA több bizottsága is foglalkozott a kérdéssel. Joggal: itt nevelődik és képződik utánpótlásuk. Régóta mondjuk és javasoljuk a minisztériumnak: egy szigorú feltételekhez kötött predoktori ösztöndíjas lehetőség lényegesen javítaná a doktori fokozatszerzés arányát és minőségét is.

10. S végül egy fontos intézményről, ami az ODHT első évtizedében ebben a formában még nem volt: az EUA, a European University Association – felis-

merve a doktori képzés minőségének, nemzetköziségének fontosságát –, 2008-ban létrehozta a Council for Doctoral Education szervezetét. Csak előnyünk származhat, és hasznunk lehet belőle, ha minél aktívabban bekapcsolódunk munkájába, s így alkotó részesei legyünk a közös európai értékeknek: <http://www.eua.eu/cde/Home.aspx>

Rövid összegzés

A doktori képzést és fokozatszerzést a magyar felsőoktatás rendszerváltás utáni sikertörténetének tartjuk. Nem teljes siker, de így is fontos és értékes siker. Van lehetőségünk és ezért kötelességünk eredményességét és színvonalát növelni. Ebben az Országos Doktori Tanácsra továbbra is fontos szerep vár. Akkor voltunk hatékonyak és előrevivők, ha a Tanács tagjai intézményük szűk érdekei fölé tudták helyezni a közös célokat és közös értékeket. Ez lesz a jövőben is a siker záloga.